

criminal law and preventive influence.

Recently, Ukraine has been paying special attention to the law enforcement agencies activities improving and strengthening the scientific and technical base for combating crime in general, and organized in particular. The current level of criminalistics science and the scientific and technical potential of the natural and technical sciences, allowing prosecutors, internal affairs, security and court authorities to prevent, suspend and investigate very complex crimes, thereby contributing to the solution of one of the main tasks – strengthening law and order in Ukraine.

Criminalistics science is a legal science that has emerged in the criminal process depths in the last century as a set of technical means and tactical techniques, as well as ways of using them for disclosure and investigation. The article further investigates the problems of criminalistics theory and history in some countries of Europe, USA, and England. The overall purpose of this analysis is to investigate how the development of criminalistics outside our country, their problems, and most importantly, to reach a conclusion about the need for restructuring (or sufficiency) of criminalistics methods and expert research system.

The study deals exclusively with the theory and history of scientific knowledge development in criminalistics outside our country, to identify the positive features of its modern development and extrapolation to the conditions of our science, which serves as a specific tool in investigating crimes and identifying the perpetrators. In the next study, it is planned to offer a discussion among scholars and practitioners involved in crime investigations about the contemporary achievements possible implementation of our criminalistics colleagues abroad.

Keywords: *criminalistics, history of criminalistics, criminalistics abroad, criminalistics science in some countries of Europe, USA and England, criminalistics as a science and applied field of law.*

УДК 343.85

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-241-253

**Наталія
ФІЛІПЕНКО®**

кандидат
юридичних наук,
доцент
(Національний
аерокосмічний
університет
ім. М. Є. Жуковського
«Харківський
авіаційний
інститут»)

**Олександр
СНІГЕРЬОВ®**

доктор
юридичних наук,
професор
(Харківський НДІ
судових експертиз
ім. Засл. проф.
М. С. Бокаріуса)

ЕКСПЕРТНА ПРЕВЕНЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ ТА ОБ'ЄКТ

Проаналізовано концептуальні засади, погляди та ідеї щодо розуміння сутності приватної теорії судової експертизи – експертної превенції, розглянуто її поняття. Досліджено емпіричні передумови виникнення й розвитку судової експертизи, як сукупність емпіричних фактів у теорії судової експертизи та інших науках, прояви інтеграційних процесів. Сформульовано теоретичні й прикладні основи приватної теорії експертної превенції. Розглянуто й проаналізовано її поняття, структуру, предмет, об'єкт та завдання. З'ясовано її місце та роль у теорії криміналістики й судової експертизи.

На думку авторів, предметом приватної теорії експертної превенції є теоретичні, нормативно-правові та організаційні закономірності здійснення превентивної діяльності; закономірності виникнення та формування підстав превентивної діяльності на основі єдиної методології, уніфікованого понятійного апарату; перебудова та налаштування теоретичних категорій з урахуванням постійного оновлення, модернізації та видозміни спеціальних експертних знань; нормативно-правове та організаційне забезпечення превентивної експертної діяльності; єдина мова наукової термінології та уніфікація превентивних стандартів тощо.

Ключові слова: *криміналістика, судова експертиза, експертна превенція, загальна теорія судової експертизи, приватна теорія експертної превенції, спеціальні знання, судово-експертні установи.*

© Філіпенко Н.Є., 2020

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>

filipenko_natalia@ukr.net

© Снігер'єв О.П., 2020

sir2009@ukr.net

Постановка проблеми. Чинне законодавство України, зокрема положення Закону України «Про судову експертизу» [32] та конституційне підґрунтя законодавчого забезпечення засад судової експертизи (п. 14 ст. 92 Конституції України) [27], створили сприятливі умови для подальшого розвитку нормативно-правових, методологічних та організаційних напрямів судово-експертної діяльності, зокрема превентивної. Визначення в Законі державної політики щодо забезпечення правосуддя неупередженою, незалежною і кваліфікованою експертизою, орієнтованою на сучасні досягнення науково-технічного прогресу, а також юридичного статусу судового експерта, як самостійної професійної фігури (поряд з суддями, прокурорами, слідчими, адвокатами) у системі судочинства, потребує поглибленого наукового аналізу всіх аспектів експертної діяльності та відображення в наукових категоріях закономірностей її оптимального функціонування.

Ефективність процесу розслідування злочинів багато у чому залежить від результатів експертних досліджень. Зі свого боку, якість експертних досліджень залежить від організації діяльності науково-дослідних установ щодо створення ефективних методик аналізу різних речових доказів [10, с. 8]. Сучасний період розвитку юридичної науки в Україні пов'язаний з необхідністю вирішення цілої низки проблем, серед яких значне місце посідають питання вивчення й творчого аналізу наукових напрацювань, шляхів використання науково-технічних досягнень, визначення перспективних напрямків досліджень тощо. Розгляд цих питань неможливий без глибокого, неупередженого дослідження історії розвитку науки взагалі та окремих її галузей. Особливо це стосується прикладних наук, результати наукових пошуків яких відносно швидко можуть бути впроваджені у конкретну практичну діяльність. До загальних теоретико-прикладних наук належать криміналістика та судова експертиза, що покликані забезпечити своїми рекомендаціями практику протидії злочинності.

1. Наукові здобутки не тільки збагачують теоретичний доробок науки, а й визначають подальший шлях розвитку практики, забезпечують наукові засади оптимізації такої діяльності. У правозастосовній та правоохоронній сферах теоретичне осмислення шляхів вдосконалення практики особливо важливе, адже можливості для експерименту, як форми перевірки теоретичних прогнозів, тут дуже обмежені [34, с. 52–54]. Особливо це стосується превентивної діяльності, яка є загальним терміном та охоплює усі види впливу на злочинність.

Під загальною превенцією ми розуміємо одну із сфер соціального управління, що полягає у попередженні та припиненні конкретних злочинів та самої злочинності як соціального явища. Тобто злочинність, як невід'ємна частина розвитку й функціонування соціуму, розробляє, сповідує та запроваджує в життя власні інтереси, породжує новітні властивості, що суперечать охоронюваному законом цінностям. У цьому протиріччі не може бути компромісів, адже у разі програшу держава і суспільство самотлівуються. У фахових правничих джерелах неодноразово висловлювалася думка, що протидія (боротьба) зі злочинністю – це особливий вид взаємодії двох протилежних сторін соціального буття [28, с. 209].

Як слушно зазначили з цього приводу фахівці, превентивна діяльність охоплює три сфери:

1) загальну організацію такої діяльності: сукупність організаційних (облік, реєстрація), управлінських (прогнозування, планування, координація, визначення стратегії і тактики), профілактичних (реалізація програм і планів, здійснення профілактичних заходів), контрольних (вивчення практики, встановлення тенденцій злочинності) дій різноманітних органів та установ, які взаємодіють між собою для досягнення спільних результатів;

2) правоохоронну діяльність, яка полягає у здійсненні спеціально уповноваженими державою органами передбачених законом заходів для недопущення розвитку злочинного наміру на попередніх стадіях вчинення злочину, виявлення ознак вчинених злочинів, встановлення осіб, які їх вчинили, притягненню цих осіб до відповідальності, відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів людей та відшкодування збитків від злочинних дій;

3) попередження злочинів, під яким розуміється здійснення економічних, політичних, ідеологічних, виховних, правових та інших заходів з протидії злочинності – це діяльність по виявленню та усуненню причин злочинності, окремих видів та груп злочинів, конкретних злочинів, щодо недопущення завершення злочинів на різних етапах розвитку злочинної поведінки [3, с. 1–23; 18, с. 324–338].

Незважаючи на певну тенденцію зниження загального рівня злочинності в останні роки, досить високим залишається ступінь латентної злочинності, невпинно з'являються нові види злочинів, пов'язаних, насамперед із розвитком Інтернету, удосконаленням ІТ-технологій, глобалізацією злочинних проявів тощо.

Наступним великим чинником, що впливає на перебіг та ефективність превентивної діяльності, є проблема своєчасної фіксації та порушення справ про кримінальні злочини або проступки на основі наявної інформації. Неочевидність та складність замасковано-вчинених злочинів, неможливість встановлення осіб, що їх вчинили, недоліки нормативно-правової бази діяльності органів внутрішніх справ, недосконалість взаємодії співробітників судово-експертних установ зі слідчими апаратами на стадії порушення кримінальної справи суттєво впливають на проведення превентивної діяльності, її ефективність й результативність у сучасних умовах.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблеми експертної превенції піддавалися науковому аналізу в теорії криміналістики, судової експертизи, кримінології та інших споріднених галузей правничих наук. Цьому були присвячені праці вчених радянської доби, сучасних вітчизняних науковців та фахівців закордонних шкіл. Серед них: Т. В. Авер'янова, І. А. Алієв, Ф. Г. Амінєв, М. І. Бажанов, В. С. Батиргарєєва, Р. С. Белкін, Ю. І. Битко, А. Ф. Волобуєв, В. В. Голіна, Д. П. Гуріна, Ф. Е. Давудов, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, В. Ю. Квашис, О. М. Ключев, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, В. П. Лошманов, В. В. Лук'яненко, Г. А. Матусовський, Г. М. Мінковський, О. Г. Михайлянц, П. П. Михайленко, О. М. Моїсєєв, Е. Б. Сімакова-Єфремян, О. П. Снігерьев, І. Я. Фрідман, В. Ю. Шепітько, О. В. Шеслер, В. М. Шерстюк, М. Г. Щербаковський, О. П. Угровецький, М. П. Яблоков, В. С. Ядикін та інші [1-2; 4-9; 11-12; 26; 31; 36-37]. Незважаючи на вагомий внесок у розвиток учення про основи експертної превенції судово-експертних установ і накопичені знання про експертне попередження в окремих видах експертних досліджень, наукові праці зазначених вчених не вичерпали вказаної проблеми, а, навпаки, поставили низку нових питань, які потребують вирішення. Адже в останні роки з'явилася низка нових поглядів на організацію діяльності судово-експертних установ (далі – СЕУ), їх пріоритетні напрямки діяльності, процеси реформування та особливості самостійного функціонування експертів, що не є працівниками СЕУ. Також відбулися кардинальні зміни в нормативно-правовому регулюванні діяльності судово-експертних установ та окремих незалежних експертів. Натомість, в експертних установах накопичено великий практичний досвід проведення превентивної діяльності, що потребує подальшого теоретичного розвитку, узагальнення та переосмислення з метою розробки найбільш ефективних методів протидії злочинності. Одним із таких питань є розгляд сутності, змісту, об'єкта та предмета приватної теорії експертної превенції та впровадження її напрацювань у практику діяльності судово-експертних установ та незалежних експертів.

Метою статті є аналіз концептуальних засад, поглядів та ідей щодо розуміння сутності приватної теорії експертної превенції та надання теоретико-прикладних пропозицій щодо застосування її напрацювань у практику діяльності судово-експертних установ та незалежних експертів.

Для досягнення поставленої мети та завдань використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання. Вихідним із них був діалектичний метод, відповідно до якого всі проблемні питання, що розглянуто в цій статті, подано у вигляді єдності їх змісту та юридичної форми. Для визначення та поглиблення понятійного апарату використано логіко-семантичний метод; соціологічний (вивчення офіційних, наукових та бібліографічних джерел) – у процесі збору та накопичення наукової інформації про об'єкт дослідження; логіко-юридичний – під час розробки науково-обґрунтованих пропозицій з удосконалення чинного законодавства тощо.

Виклад основного матеріалу. Природа знань кожної науки визначається виключно її предметом як частиною об'єктивної дійсності, що вивчає конкретна наука. Використання знань інших наук не змінює їх предмета, ці знання лише пристосовуються для вирішення завдань, які на цю науку покладені. Під час розробки теоретичних засад і відповідних до них рекомендацій, адресованих експертній практиці, теорія судової експертизи використовує так звані «спеціальні знання» і трансформує їх в знання юридичні, за допомогою яких оптимізується впровадження спеціальних знань у судочинство [33, с. 10].

Кримінологія та судова експертиза, безпосередньо не включаючи до свого пред-

мета галузеві судово-експертні знання і практичні види судової експертизи, обслуговують експертну практику опосередковано, шляхом розробки загальних теоретичних засад і принципів сучасної експертної методології, яка охоплює типові методики, що спираються на базові інструментальні засоби та сучасну електронно-обчислювальну техніку, повинні відігравати роль методологічних орієнтирів при побудові галузевих експертних дисциплін й притаманних їм експертних методів, методик і технологій.

Місце та призначення судової експертизи, як теоретичної категорії, полягає у такому: по-перше, вона, маючи дуальний характер, повинна взяти на себе наукове обслуговування всіх сторін практичної судово-експертної діяльності, в контексті розробки практичних процесуальних рекомендацій діяльності судових експертів у рамках усіх видів судочинства (кримінального, адміністративного, цивільного та ін.); по-друге, у тісній взаємодії з процесуальною наукою, судова експертиза повинна активно вдосконалювати нормативно-правові засади державної політики у сфері судово-експертного забезпечення правосуддя; по-третє, вона не може знаходитися осторонь розробки наукових засад організаційно-управлінського аспекту діяльності експертів, які б забезпечували найбільш ефективне функціонування державних судово-експертних установ як важливої складової судової структури та судочинства; по-четверте, судова експертиза, невинно розвиваючись та змінюючись, готує великий масив сучасних фахівців: як науковців, так і експертів-професіоналів.

На базі криміналістичних теорій ідентифікації і розпізнавання, наукові засади якої були закладені ще С. М. Потаповим [31], сформувались теорії, методи і методики судово-експертної ідентифікації, діагностики та ситуалогії, які істотно відрізняються від слідчих методів ототожнювання, розпізнавання, ситуаційного аналізу обставин злочину. Тактика призначення експертизи за змістом не збігається з поняттям тактики проведення експертизи. Зовсім інший зміст містить у собі використання спеціальних знань слідчим у криміналістичній методиці розслідування окремих категорій злочинів і методики використання спеціальних знань експертом, який професійно «обслуговує» конкретні види злочинів (судовий медик, експерт-автотехнік тощо). Фахові знання слідчого й спеціальні знання експерта з приводу криміналістичної характеристики злочину і методики включення цих знань кожним у свою професійну діяльність мають як спільні, так і відмінні ознаки.

Сьогодні ми спостерігаємо тенденцію до поступового оновлення судової експертизи як теоретичної категорії, її перетворення на більш ємний, ніж раніше, різновид теоретичних знань, який обслуговує не тільки право, а й потреби управління. Йдеться про активне поширення судово-експертної діяльності не тільки на сфери цивільного, господарського чи адміністративного судочинства, а й на інші галузі суспільної діяльності, які потребують професійної експертної оцінки для прийняття важливих рішень у галузі права, управління, економіки [33, с. 11–12]. Така сфера експертної діяльності повинна мати чітко визначені нормативно-правові, методологічні та організаційні засади [22, с. 23].

Важливою умовою підвищення ефективності превентивної діяльності є активізація використання досягнень науково-технічного прогресу в розкритті та розслідуванні злочинів. Судова експертиза, як синтетична галузь знань, дуже продуктивно сприяє запровадженню в слідчу практику сучасних досягнень науки і техніки. Однак проблеми взаємозв'язку та взаємовпливу судової експертизи та слідчої практики є найскладніші у криміналістичній теорії та практиці. Вирішення цих проблем багато в чому залежить від адекватного розуміння динамічних процесів у рамках самої науки, які пов'язані з її розвитком, зміною пріоритетів, оновленням самих знань.

Інтерес до науки, як до вищої форми пізнання об'єктивної дійсності з боку філософів, соціологів, правників, представників суспільних наук, що зростає – характерна ознака сучасного етапу розвитку науково-технічного прогресу. Серед питань, розгляд яких багато в чому забезпечує адекватне розуміння науки, значне місце посідає проблема її предмета та об'єкта. Питання предмета науки включає в себе велику кількість відтінків, широкий спектр явищ та обставин, які постійно видозмінюються, що перетворює її у «вічну» проблему для кожної галузі знань. У своєму розвитку наука проходить декілька етапів. Схематично в процесі еволюції науки можна виділити декілька періодів: а) зародження певної системи знань; б) диференціація знань; в) інтеграція знань [25, с. 34–35]. Формування тієї чи іншої наукової дисципліни неможливе без визначення кола її інтересів. Подальший розвиток науки об'єктивно веде до її диференціації, утворення нових галузей знань, що потребує конкретизації предмета так званої «материнської» науки та відокремлення від неї самостійних напрямків, уточнення між ними предмета

наукового пізнання.

Наступний розвиток передбачає інтеграцію наук. З огляду на те, що окреслені етапи взаємозалежні, не мають чітких часових меж, включають у себе одночасно як диференційні, так й інтеграційні процеси, актуальність дослідження предмета науки з її розвитком не знижується, а зростає. Прояви названих положень мають свою специфіку стосовно конкретних галузей знань, а особливо відносно молодих прикладних наук, до кола яких належить і судова експертиза. Початок цієї досить складної проблеми є в природній різниці між об'єктом науки та її предметом. Це цікава теоретична колізія, адже багато правничих наук вивчають ті самі явища чи феномени, які можуть збігатися або бути близькими за змістом. Саме з метою чіткого розмежування наук у контексті збігу досліджуваних явищ, у науковий обіг були введені теоретичні поняття «предмет науки» й «об'єкт науки». У цьому зв'язку М. І. Байтін зазначав, що кожна наука має свій об'єкт і предмет дослідження, які тісно співвідносяться, але не збігаються. Поняття об'єкта ширше, ним охоплюються явища зовнішнього світу, на які розповсюджується пізнання і практичний вплив суб'єктів, людей [9, с. 29]. Предмет же – це частина, сторона, той чи той конкретний аспект об'єкта, що досліджується цією наукою; це коло найбільш суттєвих питань, які вона вивчає. Якщо об'єкт є, як правило, загальним для низки наук, то предмет однієї науки не може збігатись із предметом іншої [30].

Об'єкт науки розуміється як цілісна система з певною структурною організацією, з різного рівня внутрішніми та зовнішніми взаємозв'язками та взаємозалежностями, що мають не тільки певну усталеність, а й власну динаміку розвитку [25, с. 14].

На існуванні загального для різних наук об'єкта досліджень наголошують більшість учених-криміналістів, що спеціально досліджують проблеми діяльності експертних установ [13; 24; 29]. Довготривалі дискусії юристів-правників, що продовжуються і в наш час, про сфери інтересів криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи значною мірою, на наш погляд, викликані тим, що в систему тієї чи тієї науки включається об'єкт дослідження. Слід зазначити, що об'єкт науки – це певна частина (фрагмент) об'єктивної дійсності, яка має якісну визначеність та однорідність, що протистоїть суб'єкту діяльності, пізнання [17, с. 129]. Зважаючи на це, в систему науки входить не сам об'єкт вивчення, а знання про нього у вигляді понять, положень, ідей, поглядів, теорій, гіпотез, що відображають реальний об'єкт, його якості, ознаки, відносини, зв'язки, закони його утворення, розвитку та функціонування.

Об'єкт науки не може залишатися незмінним. Його еволюція висвітлює нові, непізнані раніше сторони та обставини. З іншого боку, розвиток самої науки не тільки розширює коло знань про певний об'єкт, але й відкриває незнані раніше сторони, зв'язки, відношення і, як наслідок, може скластися так, що можливостей наявного комплексу наук, які вивчають певний об'єкт (а різноманітність якостей об'єкта, його багатоаспектність, об'єктивно не може бути вивчена окремою наукою) буває недостатньо для його дослідження. Тому найбільш результативними і найбільш перспективними дослідженнями вважаються міжгалузеві, стикові, які включають систему, сукупність певних знань, підходів, методів різних галузей знань. До таких наук можна віднести і судову експертизу [15, с. 80].

Окрім того, еволюціонують і самі знання про об'єкт та предмет науки. Вони доповнюються новими положеннями, уточненнями, в деяких випадках взагалі суттєво змінюється система уявлень про об'єкт, його елементи або ж характеристики. Динамічність самого об'єкта пізнання, розвиток науки об'єктивно зумовлюють значне збільшення обсягу знань про досліджувану галузь. У зв'язку з цим проблема уточнення предмета науки та її об'єкта постійно актуалізується, оскільки предмет науки якраз і формується у процесі пізнання, являючи собою ідеалізований об'єкт науки, його теоретичну модель [15, с. 15]. Отже, проблема предмета науки не може, на нашу думку, належати до кола безумовно вирішених. Кожен етап розвитку вносить свої корективи, відкриває нові сторони та аспекти цього фундаментального поняття.

Адекватне розуміння предмета судової експертизи, сутності її підсистем та окремих теорій має принципове значення, тому що в їх визначенні конкретизовано ту ділянку об'єктивної дійсності, яка становить змістовну основу власне цієї галузі знань, а саме діяльності, об'єктом якої є експертне дослідження.

Приватна теорія експертної превенції не виникла на «порожньому місці». Її розробці передувала довга та кропітка робота з розробки загальної теорії судової експертизи. Через те, що приватна теорія експертної превенції вивчає практично той самий

об'єкт, що й загальна теорія судової експертизи, доцільно попередньо проаналізувати зміст предмета загальної теорії. До того ж, береться до уваги той факт, що й сама ця теорія переживає істотні якісні зміни: у правовому регулюванні судово-експертної діяльності; розширенні сфер застосування спеціальних знань; накопиченні й систематизації нового фактичного матеріалу тощо.

Сам процес формування наукових уявлень про предмет загальної теорії судової експертизи має тривалу історію і не завершений до цього часу. Велика кількість фахівців-кримінологів визнали судову експертизу самостійною галуззю юридичної науки, однак розійшлися у трактуванні її місця в системі інших галузей знань. Вони вважають, що подальше її становлення вимагає більш чіткого визначення об'єкта і предмета нової науки, її концептуальних основ, її методології, що повинні спиратись на модель експертного пізнання і міжгалузеві вчення для їх онтолого-гносологічних орієнтирів [20].

Наприклад, визначаючи місце судової експертології в системі наукового знання, О. Ейсман зазначав, що вона є скоріше частиною криміналістики – відокремленої, що має специфічну проблематику, предмет і завдання. Її слід вважати вченням про судову експертизу в системі науки криміналістики [38, с. 67].

О. І. Вінберг та Н. Т. Малаховська в багатьох статтях й уточненнях до них наводять певне уявлення про їх концепцію нової галузі знань, яку вони саме і назвали судовою експертологією. Ці вчені визначають її галуззю юридичної науки, що вивчає закономірності, методологію, процес формування і розвитку наукових основ судової експертизи, а також досліджує їх об'єкти, що дає змогу мати уявлення про предмет науки і про її місце в системі наукового знання. Судова експертологія має досліджувати загальні закономірності й методологічні проблеми теорії судових експертиз і не опускається до рівня окремих видів експертиз як практичної конкретної діяльності [15].

Як зазначає О. В. Юнацький, судова експертологія – це наука, що вивчає закономірності функціонування судово-експертної діяльності, закономірності й методологію формування та розвитку експертиз, закономірності дослідження об'єктів експертиз, що здійснюється на основі спеціальних знань, трансформованих на базі галузевих наук у систему наукових методів, методик та засобів вирішення експертних завдань. У межах правової регламентації вона має бути визначена як синтетична, прикладна юридична наука, що за своєю генезою і загальним об'єктом дослідження (злочинна діяльність) належить до циклу кримінально-правових наук [20].

Як зазначалося в наукових працях, присвячених розробці питань генези судової експертизи від частини криміналістики до самостійної наукової категорії, генеральною ідеєю її створення була головна (засаднича) закономірність: при усіх окремих відмінностях експертиз різних родів і видів усі вони мають багато загальних позицій, які виражаються в їх призначенні, теоретичному обґрунтуванні, джерелах виникнення, стадіях розвитку, функціонуванні, нормативному регулюванні, організації. Також умовами, що сприяли вирішенню завдання щодо створення судової експертології, були: наявність великого емпіричного матеріалу в окремих родах (видах) експертиз, створення на цій основі окремих теорій цих експертиз, в яких знайшли відображення їх наукові основи і закономірності; розробка принципів, методологічних, правових і організаційних основ різних родів судових експертиз, виділення з цього об'єму того загального, що повинно бути властивим будь-якому роду експертизи, у тому числі й тим, що створюються; наявність проміжних теоретичних розробок з окремих проблем судової експертизи, що знайшли відображення в монографіях, статтях, навчальній і методичній літературі; система методів і методик експертного дослідження, що постійно удосконалюється та є відображенням загального науково-технічного прогресу; наявність розвиненої системи державних судово-експертних установ в різних відомствах країни, що координують свою практичну і наукову діяльність. Отже, *мета* судової експертології полягає насамперед в систематизації накопичених до цього моменту категорій усіх родів (видів) судових експертиз, а саме: поняття предмета експертизи, об'єктів дослідження, експертних завдань, спеціальних знань експерта, поняття експертної компетенції і компетентності, технології експертного дослідження і багато інших [20].

Як слушно зазначав І. А. Алієв, загальна теорія судової експертизи повинна відображати закономірності виникнення і розвитку експертиз різних класів, родів, видів; бути синтезованим і систематизованим знанням про судову експертизу як єдину систему і процеси, що в ній відбуваються. У ній повинні знайти відображення поняття предмета, загальна методологія, вчення про об'єкти, суб'єкти, експертні завдання, що вирішують-

ся, і методики експертного дослідження, теоретичні аспекти інфраструктури та системно-функціонального аналізу експертної діяльності, а також перспективи створення і розвитку приватних теорій судових експертиз. При цьому вона повинна бути юридичною міждисциплінарною теорією, предметно пов'язаною з кримінальним процесом, криміналістикою, з іншими науками, в тому числі спеціалізованими, що складають основу експертиз різних класів, родів [6, с. 6].

Предмет загальної теорії судової експертизи, за визначенням С. Ф. Бичкова, це система теоретичного знання, що відображає на метапредметному рівні загальні закономірності розвитку наукових основ судової експертизи та експертної діяльності [14, с. 124].

Вивчаючи предмет загальної теорії судової експертизи, Т. А. Авер'янова підкреслює, що це система світоглядних і праксеологічних принципів як самої теорії, так і її об'єкта — експертної діяльності, приватних теоретичних побудов в цій сфері наукового знання, методів розвитку теорії та здійснення експертних досліджень, процесів і відносин, тобто комплексне наукове відображення судово-експертної діяльності [2, с. 261]. Недоліком цієї дефініції, на наш погляд, є відсутність аналізу правових та організаційних засад судово-експертної діяльності.

Одним із основних чинників, що суттєво впливають на дослідження проблем експертної превенції полягає в тому, щоб взявши її за основу як цілісну систему, розкрити її сутність, якісну специфіку, властиві їй системні інтеграційні якості (склад, структуру, внутрішню і зовнішню організацію, взаємозв'язок компонентів). При цьому акцентується на взаємодії та взаємозалежності окремих компонентів системи, специфіці функціонування всієї системи як єдиного цілого. Водночас необхідним є розмежування сукупних якостей системи від окремих якостей елементів, з яких вона складається, адже вони можуть суттєво різнитися.

Вирішення цього завдання вимагало, зі свого боку, розробки приватної теорії експертної превенції. Усі спроби теоретичних узагальнень, що стосуються окремих елементів превентивної діяльності, без наміру розглядати їх як компоненти однієї системи, без застосування наукового аналізу всієї системи загалом (наприклад, взаємопов'язаних процесів, що відбуваються в цій системі, їх ієрархічних зв'язків) не змогли забезпечити побудову приватної теорії експертної превенції.

Створення теорії завжди знаменує якісно новий етап у розвитку наукового знання і його позитивного впливу на практику. Приватна теорія експертної превенції покликана систематизувати емпіричне знання та наявні теоретичні узагальнення, описати і пояснити її, розкрити закономірності її функціонування і розвитку. Водночас розробка приватної теорії експертної превенції вимагала вирішення питання про те, в межах якої галузі знань, у світлі якої загальної теорії вона може бути створена і розвинена.

Під час розробки цього питання Р. С. Белкін, посилаючись на праці П. В. Копніна, писав, що знання, щоб стати теорією, має досягти в своєму розвитку певної зрілості... Теорія повинна включати в себе не тільки опис відомої сукупності фактів, а й їх пояснення, закономірності, яким вони підпорядковані. У теорію входить низка положень, що виражають закономірні зв'язки. Причому ці положення об'єднані одним загальним початком, що відображає фундаментальну закономірність цього предмета (або сукупності явищ). Якщо немає об'єднаного загального початку, то ніяка сукупність наукових положень, що відображають закономірні зв'язки, не становитиме наукової теорії [4, 285]. Схожої думки дотримуються й інші вчені.

Наприклад, розглядаючи співвідношення загальної теорії та приватних теорій окремих родів і видів експертиз, Т. В. Авер'янова та І. А. Алієв відзначили, що приватні теорії виходять з положень загальної теорії та містять як вихідні посилки ті її дані, що відповідають специфіці окремих роду чи виду експертиз. Крім цих даних, що мають загальне значення, зміст приватної теорії становлять специфічні наукові підстави роду, виду експертиз, характеристика типових методів дослідження або типових методик, використовуваних для вирішення знову-таки типових для цього роду, виду експертиз завдань. Зазначені автори характеризуючи приватні теорії, зазначають, що вони можуть відрізнятися за рівнем наукового узагальнення. У їх ієрархії можна уявити собі теорії класу, роду, виду і навіть підвиду експертиз, причому кожна наступна в цьому ряді відрізняється більшою конкретизацією від попередньої, зберігаючи в своєму змісті якісь загальні для всіх цих теорій положення [4, с. 158].

Підставою для формування теорії експертної превенції стала дискусія про криміналістичну профілактику, що розгорнулася на початку 60-х років минулого століття. До

того часу питання про криміналістичну (в тому числі й експертну) превенцію в спеціальній літературі не порушувалося. Лише окремі фахівці-криміналісти (В. П. Колмаков, І. Я. Фрідман, В. Ф. Зудин, І. А. Алієв) почали розглядати у своїх працях основи судово-експертної превенції. У працях Р. С. Белкіна, присвячених розгляду приватних криміналістичних теорій, висловлювалися твердження про те, що за своїм змістом вони можуть бути «більш загальними» та «менш загальними», відображаючи, відповідно, більшу або меншу предметну область, більш-менш значну групу явищ і процесів [12, с. 172].

Одним із перших почав розробляти положення приватної теорії експертної превенції видатний український науковець В. П. Колмаков [26, с. 107]. Однак його напрацювання наštтовхнулися на велику критику з боку окремих науковців, особливо фахівців-кримінологів. Одним із затятих опонентів В. П. Колмакова був І. Я. Фрідман. Однак, приділивши вивченню цього питання багато часу й накопичивши певний теоретичний масив інформації, він був вимушений погодитися із В. П. Колмаковим, зробивши висновок, що ця приватна теорія має право на існування, оскільки становить частину предмета криміналістики, є розділом її загальної наукової теорії, й запропонував структуру і зміст цього вчення [37]. Потому й інші теоретики у сфері криміналістики і судової експертизи розглядали в своїх працях питання нормативно-правового, організаційного та методико-методологічного характеру здійснення експертної превенції, приділяючи значну увагу проблемам контролю за реалізацією рекомендацій, наведених у висновках співробітників експертних установ та спрямованих до правоохоронних органів та інших посадових осіб, до функціональних обов'язків яких входить виконання таких рекомендацій.

Згодом, аналізуючи теоретичний доробок попередників та великий масив емпіричного матеріалу, І. А. Алієв обґрунтував необхідність конструювання приватної теорії експертної профілактики, визначив її принципи та функції, зміст і структуру, а також закономірності її побудови та окреслив взаємодію її компонентів із іншими видами профілактичної діяльності [5, с. 21]. У цьому зв'язку Р. С. Белкін вказував, що в контексті загальної теорії судової експертизи, об'єктом якої є практична експертна діяльність, приватна теорія має право на існування, оскільки відображає самостійне і до того ж велими істотний напрям експертної практики, який справедливо можна назвати експертною профілактикою [11, с. 161].

Як і більшість приватних теорій, теорія експертної превенції розробляє та запроваджує власну систему понять, які є відображенням реальної дійсності. Проаналізувавши думки науковців [8; 26], які попередньо розглядали ці питання, можемо стверджувати, що система понять експертної превенції може бути розподілена на три великі блоки: базовий, проміжний та інтегральний.

Базові поняття теорії експертної превенції здебільшого збігаються із тими, що використовуються у загальній теорії судової експертизи: спеціальні знання, експерт, судова експертиза, висновок експерта, експертне дослідження тощо.

До другого, проміжного, блоку системи понять теорії експертної превенції належать вже більш специфічні поняття, притаманні саме цій приватній теорії: завдання судової превенції, експертна профілактична діяльність, рекомендації експерта щодо усунення (мінімізації) причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, виявлення детермінант злочинності тощо.

Інтегральним рівнем понять відповідають: сукупність окремих превентивних заходів, які використовує експерт під час професійної діяльності, структурно-функціональна основа превентивної експертної діяльності, суб'єкти експертної превентивної діяльності, моделі експертно-профілактичної діяльності тощо.

На думку Ф. Г. Амінева, предметом експертної профілактики є закономірності виникнення, виявлення, збирання, дослідження, оцінки і використання криміналістично-значущої інформації про обставини, що сприяють вчиненню злочинів, отриманої в ході судово-експертної діяльності, а також заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних засобах і методах усунення зазначених обставин і попередження злочинів, що готуються (правопорушень) [8].

Виконавши аналіз результатів обговорення і висловлювань вчених щодо поняття «предмет експертної превенції» та спираючись на власні дослідження [38], наведемо авторське розуміння цієї теоретичної дефініції. Вважаємо, що *предметом приватної теорії експертної превенції* є теоретичні, нормативно-правові та організаційні закономірності здійснення та забезпечення превентивної експертної діяльності, а також закономірності виникнення та формування підстав превентивної експертної діяльності на осно-

ві єдиної методології та уніфікованого понятійного апарату, що дає змогу перебудовувати та налаштовувати теоретичні категорії з урахуванням постійного оновлення, модернізації та видозміни спеціальних експертних знань, тим самим забезпечувати єдність мови наукової термінології та уніфікацію превентивних стандартів тощо.

Розкриваючи *поняття об'єкта приватної теорії експертної превенції*, хочемо зазначити, що вони можуть класифікуватися на:

- загальні об'єкти (матеріальні носії інформації про злочинну подію, наприклад, документи, надані експерту для вивчення; предмети оточуючого світу, направлені на експертизу для порівняння тощо);
- характерні об'єкти (спеціальні об'єкти родів і видів судових експертиз: наприклад, документи бухгалтерського обліку, акти ревізій тощо);
- конкретні об'єкти (об'єкти, що досліджуються експертом у ході проведення конкретної судової експертизи).

З огляду на зміст та обсяг вивчених об'єктів експертної превенції, можна стверджувати, що завдання, які вирішуються в рамках цієї приватної теорії, поділяються на дві групи: загальні та спеціальні.

Загальним завданням приватної теорії експертної превенції слід вважати практику спеціальних суб'єктів, спрямовану на протидію злочинності шляхом розробки наукових положень щодо використання судово-експертної діяльності в попередженні злочинів. Проаналізувавши думки науковців [23], вважаємо, що до спеціальних завдань належать: встановлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, при проведенні експертних досліджень; розробка методів і засобів отримання достовірних знань, що надали судовим експертам нові можливості по встановленню детермінанта злочинності; розробка і вдосконалення заходів щодо підвищення ефективності загальної взаємодії та координації заходів між співробітниками судово-експертних установ та іншими суб'єктами превентивної діяльності; запровадження елементів превентивної діяльності у цивільному, господарському, арбітражному та адміністративному процесах тощо.

Основними *принципами* приватної теорії експертної превенції є: принцип причинності (дослідження причинно-наслідкових зв'язків, причинно-зумовлених дій експерта щодо встановлення криміногенних факторів і розробці пропозицій щодо їх усунення); принцип спадковості (полягає в тому, що приватна теорія експертної превенції реалізує закономірності теорії криміналістичної профілактики) тощо.

Також виділення експертної превенції в самостійну систему спирається на принцип системного підходу як одного з найбільш перспективних напрямків у розробці методології соціальних досліджень. У процесі такої розробки повинен бути обраний варіант вирішення специфічного системного завдання – виокремлення об'єкта, що досліджується. Таке виокремлення має дуалістичну природу: з одного боку, ми можемо виділити рівні соціальної системи, а з іншого – визначити сферу суспільного життя, де ця система буде найбільш життєспроможною та динамічною.

Якщо мова йде про *систему* експертної превенції, найбільш перспективним, на наш погляд, є її розподіл (виокремлення її елементів) за різними рівнями. Це дасть змогу найбільш ефективного розгляду системи експертної превенції як єдиного конгломерату даних та дозволить проаналізувати наявні в системі ціннісні регулятиви та специфіку їх реалізації [6]. Такими регулятивами (маркерами або ціннісними інваріантами) для системи експертної превенції є соціальний, правовий та етичний обов'язок вжиття заходів профілактичного характеру співробітниками судово-експертних установ України. Адже саме судові експерти мають можливість встановлення причин та умов злочинів, застосовуючи на практиці спеціальні знання, мають можливості для розробки й реалізації комплексу спеціальних превентивних заходів. Дія зазначеного спеціального комплексного інваріанта цієї системи поширюється на всю експертну установу.

Отже, системоутворюючими чинниками експертної превенції є: реалізація превентивних завдань з використанням спеціальних знань; координація, інформаційне і методичне забезпечення превентивних заходів; уніфікація структури взаємопов'язаних суб'єктів превентивної діяльності; нормативно закріплені суб'єкти превентивної діяльності; однаковість функціонального забезпечення превентивних заходів судово-експертних установ системи Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ.

Можливість та закономірність використання спеціальних знань співробітниками судово-експертних установ під час здійснення превентивної діяльності не викликає заперечень, адже можливості судової експертизи у виявленні обставин, що сприяють вчинен-

ню злочинів, а також у розробці заходів щодо їх усунення, мають першорядне значення.

Висновки. Спираючись на результати аналізу фахових джерел із цього питання та враховуючи власний доробок авторів [19; 35], зазначаємо, що:

1. Історичний розвиток судової експертизи як науково-теоретичної категорії свідчить, що вона знаходиться в процесі безперервного прогресу, а постійним чинником її еволюції є процеси диференціації та інтеграції знань в цій предметній категорії. Аналогічний процес відбувається і з системою знань про приватну теорію експертної превенції.

2. Концепція вчення про експертну превенцію, як система наукових поглядів та керівних положень, необхідна для систематизованого висвітлення теоретичних основ і практики судово-експертної діяльності. Вона базується на експертній ініціативі, яка є передбаченою процесуальним законом реалізацію права експерта наголошувати на певні факти, що були виявлені при проведенні експертизи, та які мають значення у виявленні детермінант злочинності та мінімізації їх негативного впливу на суспільство.

3. Ми вважаємо, що предметом приватної теорії експертної превенції є теоретичні, нормативно-правові та організаційні закономірності здійснення та забезпечення превентивної експертної діяльності, а також закономірності виникнення та формування підстав превентивної експертної діяльності на основі єдиної методології та уніфікованого понятійного апарату, що дає змогу перебудовувати та налаштовувати теоретичні категорії з урахуванням постійного оновлення, модернізації та видозміни спеціальних експертних знань, тим самим забезпечувати єдність мови наукової термінології та уніфікацію превентивних стандартів тощо.

4. З метою здійснення експертної ініціативи щодо прогнозування, а в подальшому й превенції злочинів, необхідним є поглиблення взаємодії судово-експертних установ та незалежних експертів з органами кримінального переслідування і судом. Відзначимо, що як експертна превенція, так і експертна ініціатива прямого закріплення в чинному кримінально-процесуальному законодавстві не знайшли. Тому вважаємо за необхідне доповнення чинного кримінально-процесуального законодавства й відомчих нормативних актів положеннями про обов'язковість здійснення превентивної діяльності як співробітниками державних судово-експертних установ України, так і незалежними експертами.

Список використаних джерел

1. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика: учеб. для / под ред. Р. С. Белкина. Москва : НОРМА, 2001. С. 285.
2. Аверьянова Т. В. Этапы развития судебной экспертизы. *Ученые-криминалисты и их роль в совершенствовании научных основ уголовного судопроизводства* : материалы межвузов. науч.-практ. конф. (к 85-летию со дня рождения Р. С. Белкина) в 2-х ч. Москва : БЕК, 2007. Ч. 1. С. 261.
3. Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы : монография. Москва : Изд-во НОРМА, 2001. С. 1–23.
4. Алиев И. А., Аверьянова Т. В. Концептуальные основы общей теории судебной экспертизы. Баку, 1992.
5. Алиев И. А. Правовые и организационные проблемы экспертной профилактики. Баку, 1987.
6. Алиев И. А. Проблемы судебно-экспертной профилактики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1990.
7. Алиев И. А. Проблемы экспертной профилактики. Баку : Азернешр, 1991. 312 с.
8. Аминев Ф. Г. Судебно-экспертная деятельность: современные проблемы и пути их решения : дис. ... д-ра юрид. наук. Уфа, 2016. URL: <https://pravo.studio/sudebnaya-ekspertiza/problemy-i-teorii-praktiki-sudebno-ekspertnoy-105867.html>.
9. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков) : монография. Саратов : СГАП, 2001. 416 с.
10. Бахін В. П., Лисиченко В. К. Проблеми науково-методичного забезпечення слідчої діяльності. *Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті й розслідуванні злочинів*. Київ. НАВС. 1996. С. 5–11.
11. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3 т. Частные криминалистические теории. Москва : Юристъ, 1997. Т. 2.
12. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. Москва : БЕК, 1997.
13. Бердичевский Ф. Ю. О предмете и понятийном аппарате криминалистики. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва, 1976. Вып. 24. С. 130–134.
14. Бычкова С. Ф. Становление и тенденции развития науки о судебной экспертизе. Алмата, 1992.
15. Винберг А. И., Малаховская Н. Т. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз). Волгоград, 1979. 183 с.
16. Головченко Л. М., Лозовий А. І., Сімакова-Сфремян Б. Основи судової експертизи : навч. посіб. для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експе-

рта. Харків : Право, 2016. 928 с.

17. Демичев В. А. Объект и предмет науки. *Научные доклады высшей школы: Философские науки*. 1983. № 5. С. 129.

18. Долгова А. И. Криминология. Москва : Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1999. С. 324–338.

19. Експертизи в судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 386 с.

20. Експертологія : конспект лекцій для студентів юрид. факультету. Дніпро, 2016. 150 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/3.1.pdf>.

21. Зудин В. Ф. Предупреждение преступлений в практике судебной экспертизы. *Советская юстиция*. 1962. № 21. С. 19–24.

22. Калдин В. Я. Теоретические основы и практика применения идентификации при расследовании и судебном рассмотрении уголовных дел : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 1970. С. 23.

23. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій : навч. посіб. для студентів. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 528 с.

24. Ковальова В. В. Шляхи удосконалення експертно-криміналістичної служби МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 17 с.

25. Козлов В. А. Проблемы предмета и методологии общей теории права. Ленинград, 1989. С. 34–35.

26. Колмаков В. П. Некоторые вопросы криминалистической профилактики преступлений. *Советское государство и право*. 1961. № 12. С. 106–109.

27. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами і доповненнями станом на 01.04.2020 р.).

28. Криминология : учеб. для юрид. вузов / под об. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. И. Долговой. Москва : Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1999. С. 209.

29. Криміналістика і судова експертиза : міжвідом. наук.-метод. зб.; редкол.: О. Г. Рувін та ін. Київ : Вид-во Ліра-К, 2018. Вип. 63, ч. 1. 424 с.

30. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи. Курс лекцій. URL: https://pidruchniki.com/12461220/pravo/viznachennya_ponyat_obyekt_nauki_predmet_nauki_zagalna_harakteristika_protseu_formuvannya.

31. Потапов С. М. Введение в криминалистику. Москва : Госюриздат, 1946. 285 с.

32. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232 (зі змінами і доповненнями станом на 01.04.2020 р.).

33. Сегай М. Я. Судова експертологія: шляхи становлення та розвитку. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук.-практ. матеріалів / за заг. ред. М. Л. Цимбал, Е. Б. Сімакова-Єфрема, В. М. Шерстюк та ін. Харків : Право, 2001. С. 10.

34. Тевлін Р. Про поняття «правоохоронні органи» у вузькому та широкому розумінні. *Право*. 1985. Вип. № 7. С. 52–54.

35. Філіпенко Н. С. Приватна теорія експертної превенції: генеза та сучасний стан. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 137–146.

36. Фридман И. Я. Судебная экспертиза и вопросы предупреждения преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 1974. 40 с.

37. Фридман И. Я. Вопросы правового регулирования профилактической деятельности экспертов и судебно-экспертных учреждений. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1976. Вып. 6.

38. Эйсман А. А. Экспертология в системе научного знания. *Экспертные задачи и пути их решения в свете НТП* : сб. науч. трудов. Москва : ВНИИСЭ, 1980. С. 65–72.

Надійшла до редакції 13.05.2020

References

1. Aver'yanova T. V., Belkin R. S., Korukhov Yu. G., Rossinskaya Ye. R. *Kriminalistika* [Criminalistics]: ucheb. dlya / pod red. R. S. Belkina. Moskva : NORMA, 2001. S. 285. [in Russ.]

2. Aver'yanova T. V. *Etapy razvitiya sudebnoy ekspertizy* [Stages of development of forensic examination](M. BEK, 2007) (in Rus.).

3. Alekseyev A. I., Gerasimov S. I., Sukharev A. YA. *Kriminologicheskaya profilaktika: teoriya, opyt, problemy* [Criminological prevention: theory, experience, problems] (M. NORMA 2001). (in Rus.).

4. Aliyev I. A. *Pravovyye i organizatsionnyye problemy ekspertnoy profilaktiki* [Legal and organizational problems of expert prevention](Baku, 1987) (in Azerbaijan).

5. Aliyev I. A. *Problemy ekspertnoy profilaktiki* [Problems of expert prevention](Baku, 1991) (in Azerbaijan).

6. Aliyev I. A. *Deyatel'nost' sudebno-ekspertnykh uchrezhdeniy po preduprezhdeniyu prestupleniy* [Activity of forensic institutions for the prevention of crimes] (Baku, 1988) (in Azerbaijan).

7. Aliyev I. A. *Problemy sudebno-ekspertnoy profilaktiki* [Problems of forensic prevention] (Kyiv, 1990) (in Ukr.).

8. Aliyev I. A., Aver'yanova T. V. *Kontseptual'nyye osnovy obshchey teorii sudebnoy ekspertizy* [The conceptual basis of the general theory of forensic examination](Baku, 1992) (in Azerbaijan).

9. Aminev F. G. *Sudebno-ekspertnaya deyatel'nost': sovremennyye problemy i puti ikh*

resheniya (Ufa, 2016.) (in Rus.).

10. Baytin M.I. Sushchnost' prava (Sovremennoye normativnoye pravoponimaniye na grani dvukh vekov) [The essence of law (Contemporary regulatory law on the verge of two centuries)] (Saratov: SGAP, 2001) (in Russian).

11. Bakhin V.P., Lisichenko V.K. Problemi naukovykh i metodicheskikh zabezpechenniy slidchoy diyalnosti [Problems of scientific and methodological support of investigative activity] (Kyiv. NAVS. 1996) (in Ukr.).

12. Belkin R. S. Kriminalisticheskaya entsiklopediya [Forensic Encyclopedia] (M. : BEK, 1997) (in Rus.).

13. Belkin R. S. Kurs kriminalistiki / Chastnyye kriminalisticheskiye teorii [Forensics course / Private forensic theory] (M.: Yurist, 1997) (in Rus.).

14. Berdichevskiy F.YU. O predmete i ponyatiynom apparate kriminalistiki. Voprosy bor'by s prestupnost'yu [On the subject and conceptual apparatus of forensics. Issues of combating crime] (M., 1976) (in Rus.).

15. Bychkova S. F. Stanovleniye i tendentsii razvitiya nauki o sudebnoy ekspertize [Formation and development trends of science of forensic science] (Alma-Ata, 1992) (in Kazakhstan).

16. Vinberg A.I., Malakhovskaya N.T. Sudebnaya ekspertologiya (obshcheteoreticheskiye i metodologicheskiye problemy sudebnykh ekspertiz) [Forensic expertise (general theoretical and methodological problems of forensic expertise)] (Volgograd, 1979) (in Rus.).

17. Demichev V.A. Ob"yekt i predmet nauki [The object and subject of science] (Filosofskiy nauki. 1983) (in Ukrainian).

18. Dolgova A. I. Kriminologiya [Criminology] (Moskva. Izdatel'skaya gruppa NORMA-INFRA, 1999) (in Rus.).

19. Ekspertyzy v sudoviy praktitsi [Expertise in case law] (Kyiv, Yurinkom Inter, 2005) (in Ukr.).

20. Ekspertolohiya [Expertology]: konspekt lektsiy dlya studentiv yuryd. fakul'tetu. Dnipro, 2016. 150 s. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/11>

21. Zudin V. F. Preduprezhdeniye prestupleniy v praktike sudebnoy ekspertizy [Prevention of crime in the practice of forensics] (Sovetskaya yustitsiya, 1962) (in Rus.).

22. Kaldin V.YA. Teoreticheskiye osnovy i praktika primeneniya identifikatsii pri rassledovanii i sudebnom rassmotrenii ugolovnykh del [Theoretical bases and practice of the use of identification in the investigation and trial of criminal cases] (M., 1970) (in Rus.).

23. Klimenko N.I. Sudova yekspertologiya [Forensic Expertise] (Kyiv. Vidavnychiy Dim «In Yure», 2007) (in Ukr.).

24. Koval'ova V.V. Shlyakhi udoskonalennya yekspertno-kriminalistichnoy sluzhbi MVS Ukraïni [Ways to improve the forensic service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] (Kyiv, 2001) (in Ukr.).

25. Kozlov V.A. Problemy predmeta i metodologii obshchey teorii prava [Problems of the subject and methodology of general law theory] (Leningrad, 1989) (in Rus.).

26. Kolmakov V. P. Nekotoryye voprosy kriminalisticheskoy profilaktiki prestupleniy [Some issues of forensic crime prevention. Soviet state and law] (Kyiv, 1961) (in Ukr.).

27. Konstitutsiya Ukraïni [The Constitution of Ukraine] (Kyiv, 1996) (in Ukr.).

28. Kriminologiya. Uchebnik dlya yuridicheskikh vuzov [Criminology. Textbook for Law Schools] (Moskva. Izdatel'skaya gruppa NORMA INFRA, 1999) (in Rus.).

29. Kriminalistika i sudova yekspertiza [Forensics] (Kyiv. Vidavnistvo Lira-K, 2018) (in Ukr.).

30. Mashkov A. Problemi teorii derzhavi i prava [Problems of the theory of state and law] (Kyiv) (in Ukr.).

31. Potapov S.M. Vvedeniye v kriminalistiku [Introduction to Forensics] (M. Gosyurizdat, 1946) (in Rus.).

32. Pro sudovu yekspertizu [On Forensic Examination] (Kyiv, 1994) (in Ukr.).

33. Segay M.Ya. Sudova yekspertologiya: shlyakhi stanovlennya ta rozvitku [Forensic Expertise: Ways of Becoming and Developing] (Kharkiv: Pravo, 2001) (in Ukr.).

34. Tevlin R. Pro ponyattya «pravookhoronni orhany» u vuz'komu ta shirokomu rozuminni [On the concept of "law enforcement" in a narrow and broad sense] (Kyiv: Pravo, 1985) (in Ukr.).

35. Filipenko N. Ye. Pryvatna teoriya ekspertnoyi preventsiyi: geneza ta suchasnyy stan [Private theory of expert prevention: Genesis and the current state] (Dnepr: Naukovyy visnyk DDUVS: naukovyy zhurnal, 2019) (in Ukr.).

36. Fridman I. Ya. Voprosy pravovogo regulirovaniya profilakticheskoy devatel'nosti ekspertov i sudebno-ekspertnykh uchrezhdeniy [Questions of legal regulation of the preventive activities of experts and forensic institutions] (Kyiv, 1976) (in Ukr.).

37. Fridman I. Ya. Sudebnaya ekspertiza i voprosy preduprezhdeniya pre stupleniy [Forensic examination and questions of crime prevention] (M., 1974) (in Rus.).

38. Éysman A. A. Ékspertolohyya v systeme nauchnoho znanyya [Expertology in the system of scientific knowledge] (M.: VNIYSE, 1980) (in Rus.).

SUMMARY

Nataliya Ye. Filipenko, Oleksandr P. Snigeryov. Expert prevention: concept, subject and object. This article analyzes the conceptual foundations, views and ideas on understanding the essence of expert prevention. Essence of expert prevention lies in the influence of relevant subjects on crime through

the use of specific expertise. That means that subject of forensic examination of each kind and type should be attributed to the study of circumstances on the basis of which scientific, organizational and technical measures of a preventive nature can and should be developed.

The empirical prerequisites for the emergence and development of forensic research have been investigated: accumulation of empirical facts in the theory of forensic science and other sciences, manifestation of integration processes. Formation of theoretical and applied foundations of private theory of expert prevention. The concept and structure of the private theory of expert prevention, its place and role in the theory of forensic science and judicial examination are considered. It is noted that the study of the current state of the theory and practice of private expert theory has allowed to establish that it has a common beginning and justification. Private theory of expert prevention as a system of interconnectedness includes: idea, principles, great empirical material, which is the cornerstone of the theory, general and specific tasks, functions and goals of the theory, etc.

On the basis of the conducted analysis it is proved that the principles of a systematic approach and construction, which provide its structure, connection with the general theory of forensic examination and the general theory of criminology, a combination of theoretical and applied (practical) researches serve as a justification for the creation of a private theory of expert prevention.

It is emphasized that the formation of the theory of expert prevention is the need to create this theory in order to successfully combat crime specific expertise using.

The relation between the concepts of "general forensic theory" and "private theory of expert prevention" has been investigated, since ambiguity of both scientific understanding and practical application is one of the main problems that cannot be overcome in the forensic research of the phenomenon of expert prevention. appropriate conceptual categorical apparatus.

Keywords: *criminalistics, forensic science, expert prevention, forensic science general theory, forensic science private theory, specific expertise, forensic science institutions.*

УДК 347.822.4(822.31):343.85

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-253-262

**Ігор
ШИНКАРЕНКО®**
кандидат
юридичних наук,
професор

**Ганна
СПІЦИНА®**
доктор юридичних
наук, доцент

(Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»)

БЕЗПЕКА ОБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Визначено, що підґрунтям ефективної діяльності з забезпечення об'єктів критичної інфраструктури є формування системи законодавчого визначення критеріїв віднесення до критичної інфраструктури держави відповідних об'єктів, зокрема й авіаційного транспорту. Підґрунтям законодавчої та організаційної діяльності у цьому сенсі є здійснення наукових досліджень, спрямованих на формування науково-організаційного забезпечення об'єктів авіаційного транспорту.

Констатовано, що поза межами предмета сучасних досліджень у безпековій сфері авіаційного транспорту та загалом усіх об'єктів критичної інфраструктури залишилися: теоретичні з'ясування сутності та співвідношення таких теоретично-прикладних категорій різних видів безпеки стосовно об'єктів критичної інфраструктури та авіаційного транспорту. Недостатньо досліджені причини та умови формування загроз безпеці всієї інфраструктури авіаційного транспорту України. Визначено необхідність розробки теоретико-прикладних та правових проблем безпеки

© Шинкаренко І.Р., 2020

ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0001-5524-2259>;
sir2009@ukr.net

© Спіцина Г.О., 2020

ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0002-6677-6915>
spitsyna_hanna@ukr.net